

Frei Gabriella

Életútikönyv

Szanyi Ildikó eddig kiadott két novelláskötetét az utazás motívuma köti össze. De míg az idén megjelent *Három tucat szuvenir* változatos európai tájakra visz, a 2020-as *Nem ezt ígérték* című első könyv látszólag Borsod-Abaúj-Zemplén megyében marad. Valójában hőseit és olvasóit is egészen más irányba indítja el: befelé.

Hiába ül az első novella (*Úton*) elbeszélője éppen egy autópályán haladó buszon, a ráérős szemlélődés, az apró részleteken való elidőzés, a napfelkelte leírása olyan meditatív hatással van a befogadóra, amitől a később bemutatott emberi sorsokban is könnyebben elmerül.

„A mindent beborító, fekete massa egy idő után elkezd halványodni, előbb piszkosszürke, majd egyre világosabb lesz. Az ablak külső oldalán lecsapódó párafoltok jelennek meg, az út két szélén minden vizes és párás. Az út melletti földterületek felett fehér párafelhők gomolyognak. Sehol egy élőlény, semmi mozgás. Mintha egy másik bolygón járnánk. Aztán egyszer csak, olyan hirtelen, hogy az utazó fel sem tudja fogni, melyik irányból, megjelenik az első napsugár.”

A mindössze háromoldalas írásban (lényegében prologusban) már felbukkan a nyugalmat és biztonságot jelképező benzinkút, mint „meleg kávét és péksüteményeket kínáló, a felfrissülés lehetőségét nyújtó” oázis, amely aztán később is visszatér a kötetben, többek között az utolsó novellában (*Halottak napja*).

Szanyi karakterei sokszor ezt a biztonságot, a valaha elképzelt, megígért békét keresik, de ahogyan a kötet címe is sugallja, a legtöbbször nem kaphatják meg. Például azért, mert két agyvérzés lehetetlenné teszi, hogy a szocializmus illúzióival átítatott,

kemény munkáséletet megérdemelt, gondtalan nyugdíjasévek kövessék. A címadó novella főszereplője már nem képes felfogni, mi zajlik körülötte, időhurokban rekedt, ahol az otthonbeli szobáját is újra és újra fel kell fedeznie.

A múlt azonban még egészen tiszta, a hangzatos jelszavak, „*a közösség eszméje*” és a „*munka gyümölcse*” kapaszkodót jelentenek, még akkor is, ha az idős hölgynek rémlik, hogy megtörtént „*az a bizonyos fordulat*”, a világ pedig kiszámíthatatlanná és idegenné vált. Kétszer mondott nemet a valóságra: először egészen fiatal lányként, a Néphadsereg napján átélt eufória hatása alatt, másodszor már nyugdíjasként, amikor meg sem próbálta megérteni a rendszerváltást. A harmadik döntést már nem ő hozta meg, a demencia végleg megakadályozta az ébredését.

Először *Az angyaldíszes kulcstartó* iszákos családayója is maga választotta a menekülőutat, ahonnan már képtelen visszafordulni. Hasonló helyzetben van, mint *A lány a vonaton* főszereplője: olyan kétségbeesetten akar felejtetni, hogy végül éppen a legfontosabb dolgok nem jutnak az eszébe. Itt azonban nincs izgalmas, hollywoodi vászonra kívánczozó nyomozás vagy feloldozás, csupán az alkoholizmus érzékletesen ábrázolt realitása. Egy fájdalmasan hétköznapi élettörténet, látványos traumák és egyéb extrák nélkül, a szokásos buktatókkal: mérgező anyós, túl korán jött anyaság, és persze az örökletes hajlam. Utóbbi jelentőségét egy szinte mellékesen elejtett, mégis megvilágító erejű közlés emeli ki: a névtelen főszereplő többek között azért iszik, hogy ne gondoljon az alkoholista anyjára. De teljesen levált már a férjéről és a lányáról is, mintha egy másik dimenzióban élne.

Hasonlóan záródott buborékba *A tökéletes család* három szereplője is, mindenki a sajátjába, egyre távolabb sodródva a többiekétől. Az anya (Éva), az apa (Gyula) és a tizenkét éves kislány (Noémi) thrillerbe illő valósága egy református szertartás, a konfirmálás keretei között elevenedik meg. Kívül szépség, megihittség és angyalok, belül csúfság, zaklatottság és démonok. A három ember belső monológjait sajátos refrén választja el egymástól: a lelkipásztor imára szólít, ők pedig összekulcsolt kézzel,

lehajtott fejjel teszik, amit kell. Vagyis inkább mímelik, hiszen egyikük sincs ténylegesen jelen.

Ha a három egységnek csak az első mondatait olvasnánk el, még egy átlagos család tipikus tagjait látnánk magunk előtt. De a szöveg folytatódik, és nem kímél. A kötet legsokkolóbb és legizgalmasabban felépített novellája mindig eggyel emeli a tétet, miközben először az anya, majd az apa, végül a gyerek fejébe enged betekintést. Egyre rondább dolgokat látunk, a végére érve, a három darabot összeillesztve pedig már nemcsak a felemelő szertartás és a család lelki mélyrepülése közötti brutális kontraszt ráz meg, de kegyetlenül cinikus színezetet kap a szöveg elején elhangzott megállapítás is: *„nincs ennél szebb egyházi ünnep, ami közelebb hozná egymáshoz a családtagokat.”*

A kötet konkrét utazásokról is beszél, ahol finoman kiütköznek a szerző idegenvezetői tapasztalatai is. Amikor hősei Miskolcon keresztül autóznak, gyalognak vagy tömegközlekednek, apró érdekességeket, várostörténeti információkat is megoszt. És egy melankolikus életérzést, a lakóihoz hasonlóan számos kihasználatlan lehetőséget és rossz döntést nyögő városét, ahol a rendszerváltás után sok épület a funkcióját, még több ember pedig a munkáját veszítette el.

Az autó dinamikus mozgása és a komótos elmélkedés közötti ellentéttel az első, a csalódás hangsúlyozásával (*„Én nem ezt akartam.”*) pedig a második, címadó írásra rímelő *Nagycsütörtök* egy értelmiségi szempontjából mutatja be ezt a hangulatot. Ahogyan a doktori fokozattal rendelkező tanárnő átszeli a várost, a küldetéstudat és a pozitív visszaigazolás (egy tanítvány sikere) adta lendület váltakozik benne a feladás csábításával. Az elbeszélői technika szinte egyesíti őt az emelkedőkön küzdő autójával, szorongását és sötét gondolatait pedig a kocsiban bömbölő finn metál és a környezet tükrözi vissza:

„Az utca közepén a szorosan egymás mellé épített tízemeletesek szinte ráborulnak az útra. Felém magasodnak, ablakaik, mint a gyanakodva figyelő szemek, nem engednek kitérni a látóterükből. Úgy érzem, mintha egy idegenektől elzárt területre hajtottam volna.”

Mint mindegyik egyes szám első személyű novellában (a hétből három), itt is érezhető a személyesség, ami azonban a gyerekkori emléket felidéző *Nagyapában* a legerősebb. Ebben egy kislány halad át a belvároson gyalog, majd villamossal és busszal, hogy megkeresse a miskolctapolcai telken a nagyapát, aki rá nem jellemző módon lekéste az ebédet. A papa emlékei már az unokában élnek, olyannyira a részévé váltak, hogy fiatal kora ellenére már Miskolc minden zuga felidézi valamelyiket.

Leszámítva a gyermek természetes félelmét, hogy talán nem találja élve a szeretett személyt, a *Nagyapa* már olyan idillt és harmóniát sugároz, amelyet addig a kötet egyik darabjában sem fedezhettünk fel. A nagyapa elérte azt, amire a *Nem ezt ígérték* idős asszonya annyira vágyott. Munkájának gyümölcse szó szerint (saját kis szőlő és gyümölcsös) és elvont értelemben (nyugodt időskor) is beérett.

Bár Szanyi Ildikó már ezzel a szöveggel (különösen a kedves csattanóval) is reményt kelt, a *Halottak napjával* még kellemesebb meglepetést szerez. Az utolsó novella – címe ellenére – mind közül a legpozitívabb, nyoma sincs benne a szorongásnak. Itt még a stroke-on átesett, beszédképtelen férfi is valószínűtlenül derűs, miközben rokonaival a sírok mellett a családi legendákat, igaz és kiszínezett történeteket hallgatja. Bár a bodrogi zsákfalu temetőjében néhányan furcsállják a vidám társaságot, ők erre ügyet sem vetnek. Mintha a mexikói halottak napja szellemiségét vették volna át, elhunyt őseikre is a bensőséges szertartás résztvevőjeként tekintenek, velük együtt érzik jól magukat.

A kötet végére motoszkálni kezd bennünk a gondolat, hogy a szerző nem ezt ígérte. Pontosabban mi számítottunk egészen más lezárásra a szomorkás kezdést, majd az egyre tragikusabb folytatást olvasva. Azt hittük, az autópályán nincs megállás, amíg össze nem ütközünk egy kamionnal. De aztán egyszerűen csak megérkeztünk a benzinkúthoz.